

О. Л. КУЧМА. ПИТАННЯ ЗАРАХУВАННЯ ДО СТРАХОВОГО СТАЖУ ПЕРІОДУ НАДАННЯ ОСОБОЮ ПОСЛУГ ЗА ДОГОВОРАМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Досліджуються особливості сплати внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування з сум винагород за договорами цивільно-правового характеру про надання послуг. Аналізуються поняття «праця», «роботи» та «послуги». Подано пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: *страховий стаж, праця, роботи, послуги, страхові внески, пенсійне страхування.*

Исследуются особенности уплаты взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование из сум вознаграждений по договорам гражданско-правового характера об оказании услуг. Анализируются понятия «труд», «работы» и «услуги». Вносятся предложения об усовершенствовании действующего законодательства.

Ключевые слова: *страховой стаж, труд, работы, услуги, страховые взносы, пенсионное страхование.*

The peculiarities of obligatory state retirement insurance payments taking from amount of remuneration on agreements of civil law nature about providing services are investigated in the article. The following notions are analyzed: «labor», «works» and «services». Proposals about current law improving are made.

Key words: *insurance period, labor, works, services, insurance payment, retirement insurance.*

Відповідно до глосарію Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон) страховий стаж – період (строк), протягом якого особа підлягала державному соціальному страхуванню, якою або за яку сплачувався збір на обов'язкове державне пенсійне страхування згідно із законодавством, що діяло раніше, та/або підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно із цим Законом і за який сплачено страхові внески¹.

Ч. 1 ст. 11 Закону встановлено, що загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню підлягають: особи які працюють на умовах трудового договору (контракту) або працюють на інших умовах, передбачених законодавством, або виконують роботи на зазначених підприємствах, в установах, організаціях чи у фізичних осіб за договорами цивільно-правового характеру².

Водночас відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону страхові внески до солідарної системи нараховуються: для роботодавця - на суми фактичних витрат на оплату праці (грошового забезпечення) працівників, що включають витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати та інших заохочувальних та компенсаційних виплат, у тому числі в натуральній формі, які визначаються згідно з нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону України «Про оплату праці», виплату винагород фізичним особам за виконання робіт (послуг) за угодами цивільно-правового характеру, що підлягають обкладенню податком на доходи фізичних осіб³.

До складу загального місячного оподаткованого доходу включаються дохо-

© КУЧМА Ольга Леонідівна – асистент кафедри трудового, земельного та екологічного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ди у вигляді заробітної плати, інші виплати та винагороди, нараховані (виплачені) платнику податку відповідно до умов трудового або цивільно-правового договору⁴.

Пенсійний фонд України дотримувався позиції, що період протягом якого особа надає послуги за договорами про надання послуг, зокрема по договору доручення, не може бути враховано до страхового стажу, та відповідно не потрібно сплачувати внески до пенсійного фонду з таких договорів⁵. Пізніше Пенсійний фонд України роз'яснив, що сплата внесків до пенсійного фонду з договорів цивільно-правового характеру про надання послуг не суперечить чинному законодавству, зокрема ст. 19 Закону, але несплата з цих договорів страхових внесків до пенсійного фонду не тягне за собою відповідальності, встановленої п. 3 та 4 ч. 9 ст. 106 Закону⁶. На думку автора, така позиція Пенсійного фонду України є дискусійною з огляду на наступне.

Законом передбачена обов'язкова участь осіб в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню можуть взяти добровільну участь в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування укладши договір про добровільну участь в зазначеній системі на умовах, визначених Законом⁷. Абз. 6 ч. 2 ст. 17 Закону встановлено один з обов'язків страхувальника: нараховувати, обчислювати і сплачувати в установлені строки та в повному обсязі страхові внески⁸. П. 3 та 4 ч. 9 ст. 106 Закону передбачена відповідальність страхувальника за порушення обов'язку по нарахуванню, обчисленню та сплаті страхових внесків⁹. Ст. 5 Закону визначено, що виключно цим Законом регулюються відносини, що виникають між суб'єктами системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, визначено коло осіб, які підлягають державному пенсійному страхуванню, платники страхових внесків, порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків, стягнення заборгованості за цими внесками, умови набуття права та порядок визначення пенсійних виплат¹⁰. Законом не надано права страхувальнику не нараховувати та не сплачувати внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, чи вчиняти такі дії на власний розсуд, наприклад, визначаючи коло осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню чи порядок обрахунку страхового внеску, а також Законом передбачена відповідальність страхувальників, якщо вони порушили обов'язок, передбачений ч. 6 абз. 2 ст. 17 Закону.

Тому, на нашу думку, для з'ясування питання, чи є обов'язок по сплаті страхового внеску з договорів про надання послуг до пенсійного фонду та відповідно чи буде зараховано період дії договору про надання послуг до страхового стажу особі, яка надає послуги, необхідно встановити, чи належить особа, що надає послуги за договором цивільно-правового характеру про надання послуг до кола осіб, що підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, чи ні. У разі, якщо така особа не належить до кола осіб, що підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, то така особа може реалізувати право на добровільну участь у пенсійному страхуванні в порядку, визначеному ст. 12 Закону. Тоді необхідно виключити з ч. 1 ст. 19 Закону слово «(послуг)». Якщо ж особа, що надає послуги за договорами цивільно-правового характеру про надання послуг, належить до кола осіб, що підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, то період дії договору цивільно-правового характеру про надання послуг має зараховуватися такій особі

до страхового стажу, а страхувальник зобов'язаний нараховувати, обчислювати та сплачувати страхові внески за таку особу та, у випадку невиконання цього обов'язку, притягатися до відповідальності у порядку, встановленому п. 3 та 4 ч. 9 ст. 106 Закону.

Проаналізувавши ст. 11 Закону, що визначає перелік осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, зупинимось ще раз на ч. 1 ст. 11 Закону, яка визначила три категорії застрахованих осіб: а) особи які працюють на умовах трудового договору (контракту), б) особи, які працюють на інших умовах, передбачених законодавством, в) особи, які виконують роботи на підприємствах, в установах, організаціях чи у фізичних осіб за договорами цивільно-правового характеру.

Зрозуміло, що договір цивільно-правового характеру про надання послуг не є трудовим договором (контрактом), але чи можна вважати договір про надання послуг договором, за яким виконують роботи за договором цивільно-правового характеру?

Цивільним кодексом України, (главою 63) визначено особливості договорів про надання послуг. Відповідно до статті 901 Цивільного кодексу України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором¹¹.

Визначення терміна «робота» чи «договір про виконання робіт» у кодексі не наведено, а визначення, зокрема, терміну «роботи», наведені в інших нормативних документах, не дають можливості чітко розмежувати роботи та послуги¹².

Якщо ж за приклад договору про виконання робіт розглянути договір підряду, то відповідно до ч. 1 ст. 837 Цивільного кодексу України за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу¹³.

Результат за договором підряду має бути не лише матеріалізованим і чітко визначеним, а й таким, що може відокремлюватись від здійснених підрядником дій¹⁴.

Аналізуючи положення Цивільного кодексу України, приходимо до висновку, що при виконанні роботи замовник «споживає результат виконання», а при наданні послуг замовник «споживає процес виконання».

Тому надання послуг по договору про надання послуг не є тотожним з виконанням роботи за договором цивільно-правового характеру.

Чи є особа, що надає послуги за договором про надання послуг, особою, що працює на інших умовах, передбачених законодавством? Враховуючи те, що законодавець не конкретизував, яке саме законодавство малось на увазі у ч. 1 ст. 11 Закону, вважаємо, що може бути застосовано законодавство як трудове так і цивільне.

Чи є працею надання послуг?

Термін «праця» був предметом дослідження науковців: Н.Б. Болотіної, В.С. Венедиктова, О.М. Дуюнової, П.Д. Пилипенка, О.А. Ситницької та інших відомих вчених, в дослідженнях яких зазначалося, що праця має місце не тільки тоді, коли є трудові правовідносини.

Глумачний словник надає таке визначення терміна «працювати»: 1. затрачую-

чи фізичну й розумову енергію, брати участь у створенні матеріальних і духовних цінностей, трудитися. 2. виконувати які-небудь обов'язки, перебувати десь на роботі, на службі. 3. бути в стані руху, діяти, виконуючи своє призначення (про машини, механізми і т. ін.). 4. створювати, виготовляти що-небудь¹⁵.

Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Це означає, що кожен працездатний громадянин має право реалізувати свої знання і навички в обраній ним конкретній праці, використовуючи при цьому будь-яку її форму¹⁶. Договори з громадянами на використання їх праці можуть укладатися за трудовим або цивільно-правовим договором. За договором про надання послуг оплачується не процес праці, а його конкретний результат, який визначається після закінчення роботи і оформляється актом приймання-передачі виконаних робіт (наданих послуг)¹⁷.

Автор вважає, що, надаючи послуги, особа працює на умовах, передбачених законодавством, тому відповідно до Закону є особою, що підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню.

Дискусійною є позиція в т.ч. Пенсійного фонду України¹⁸ що відносини, які виникають між повіреним та довірительом, регулюються договором доручення та не мають ознак правовідносин, що регулюються договором про надання послуг, а отже, довіритель у даному випадку не є страхувальником для зазначених осіб.

Аналізуючи положення ст. 901 та 1000 Цивільного кодексу України, автор приходиться до висновку, що дані норми співвідносяться як загальне з частковим. У ст. 901 Цивільного кодексу України містяться загальні ознаки договору про надання послуг, наприклад, виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії а у ст. 1000 кодексу визначені спеціальні ознаки договору доручення, наприклад, повірений зобов'язується вчинити від імені та за рахунок довірителя певні юридичні дії.

Договір доручення є різновидом договору про надання послуг та відповідно довіритель є страхувальником провіреного.

Для однозначного тлумачення законодавчої норми щодо віднесення до кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, осіб, що працюють по договорах цивільно-правового характеру про надання послуг, доцільно ч. 1 ст. 11 Закону після слів «виконання робіт» доповнити словами «(надання послуг)». Враховуючи те, що пенсійне страхування є загальнообов'язковим та за несплату страхових внесків передбачена відповідальність, необхідно виключити словосполучення «працюють на інших умовах, передбачених законодавством» та визначити вичерпний перелік таких умов.

1. Закон України від 09.07.2003 р. №1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 150. 2. Там само. 3. Там само. 4. Закон України від 22.05.2003 р. №889 –IV «Про податок з доходів фізичних осіб» // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 127. 5. Лист Пенсійного фонду України від 06.04.2006 р. №4172/003-30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.liga.gov.ua файл fin20621.LHT. 6. Лист Пенсійного фонду України від 09.10.2009 р. №18950/03-30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.liga.gov.ua файл fin50839.LHT. 7. Закон України від 09.07.2003 р. №1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 150. 8. Там само. 9. Там само. 10. Там само. 11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – С. 461. 12. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2008 р. № 921 «Про

затвердження Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 197; *Наказ* Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26.12.2005 р. № 375 «Про затвердження національних класифікаторів, зміни до державного класифікатора та скасування чинності державних класифікаторів» // Справочник кадровика. – 2006. – № 04. – С. 41. **13.** *Цивільний кодекс України* від 16.01.2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – С. 461. **14.** **14.** *Брагинский М.И., Витрянский В.В.* Договорное право: Устав. – М., 2002. – Кн. 3. – С. 221. **15.** *Великий тлумачний словник сучасної української мови.* Укладач і головний редактор В.Т. Бусел // К.: Ірпінь, 2001. – С. 919. **16.** *Удосконалення трудового законодавства в умовах ринку* / Відп. ред. Н.М. Хуторян. – К.: ІнЮре. – 1999. – С. 21. **17.** *Лист* Державної податкової адміністрації України від 29.03.2007 р. №1558/П/17-0715 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.liga.gov.ua файл gdfri8448.LHT. **18.** *Петренко І.* Нарахування пенсійних внесків на винагороди за цивільно-правовими договорами // Вісник податкової служби України. – 2009. – № 22. – С. 22; *Щипка Л. Б.н.* [публікація] // Вісник податкової служби України. – 2008. – № 24. – С. 61.